

בית מורשת משטרת ישראל

משטרה והיסטוריה

גיליון מס' 5
תשפ"ד 2023

All Rights Reserved
Copyright © 2023

כל הזכויות שמורות
© תשפ"ד

אין להקליט, לשכפל, לצלם, לתרגם, לאחסן במאגר מידע או להפיץ ספר זה או קטעים ממנו
בשום צורה ובשום אמצעי אלקטרוני, אופטי או מכני (לרבות צילום והקלטה)
ללא אישור בכתב מאת משטרת ישראל

עורכת: נעמי לבנקרון
עריכה לשונית: דניאלה רפאלי
עריכה ותרגום מאנגלית: גבריאל לני
גרפיקה: סטודיו באטה, אוקסנה קרבצוב

נדפס בישראל
ISSN 2664-2077
Printed in Israel

ועדה אקדמית: טל יונתן-זמיר, אורית רוזין,
ענת שטרן, יגאל שפי

התמונה בשער הקדמי: חוקר מז"פ בזירת פשע, תאריך לא ידוע. באדיבות משפחת שקמוני.

התמונה בשער האחורי: המשמר האזרחי, הג"א, 1941. צילום זולטן קלוגר, אוסף התצלומים של זולטן
קלוגר, ארכיון המדינה.

נוכחות נפקדות: נשים ומגדר ב"לשכה 06"

שרון גבע*

משטרת ישראל מילאה תפקיד מפתח בפרשת משפטו של הפושע הנאצי אדולף אייכמן. המשפט החל בחודש אפריל 1961 בירושלים, והיה אירוע מכונן בהיסטוריה של החברה בישראל. היה זה בראש ובראשונה בזכות עבודתה של "לשכה 06", היחידה המיוחדת של המשטרה לחקירת אייכמן, שהכינה והגישה לתביעה את התיק שהביא להרשעתו. המאמר מביא את סיפוריהן של הנשים ששירתו בלשכה 06 ובוחר את מקומן ביחידה זו מנקודת המבט של המגדר. אף על פי שהיו מיעוט ביחידה זו, אין ספק שמילאו תפקיד חשוב בהצלחת פועלה ותרמו משמעותית להישגיה. במבט כולל, מקומן בלשכה 06 משקף את מעמד האישה בחברה הישראלית באותה תקופה, על הנורמות והסטריאוטיפים שהיו מקובלים בה. בהקשר של ההיסטוריה של משטרת ישראל, מקומן ביחידה זו מראה כי תיק אייכמן היה גורם משמעותי לשינוי שחל במעמדן של נשים במשטרת ישראל בראשית שנות השישים, שינוי שהוביל להגדלת שיעורן בכוחות המשטרה ולתפקידים חדשים שנפתחו בפני שוטרות.

* מרצה בכירה בחוג להיסטוריה, סמינר הקיבוצים. תודותיי לעורכת כתב העת משטרה והיסטוריה ד"ר נעמי לבנקרון על ההשראה והעצות הטובות, ולקוראים/ות האנונימיים/ות של מאמר זה, שתרמו לשיפורו וקידומו. תודה מיוחדת לחנה יעקובסון, ששיתפה אותי בנדיבות ובגילוי לב בחוויית שירותה במשטרת ישראל, בכלל זה ב"לשכה 06". מאמר זה הוא פיתוח לחלק ממחקר שלי בנושא נשים בפרשת משפט אייכמן בכללה (טרם פורסם).

פתח דבר

חנה יעקובסון נולדה בברלין בשנת 1926. כשהייתה כבת שמונה, עלו הנאצים לשלטון. לנוכח המדיניות האנטי-יהודית החליטו הוריה, וילי ולילי לבית היימן, לעלות ארצה. המשפחה התגוררה בחולון, האב עבד בהסתדרות הציונית. סבה וסבתה של חנה יעקובסון עלו עם כל בני המשפחה, אך לאחר זמן קצר החליטו לחזור לגרמניה. סבה נפטר בברלין, סבתה נרצחה באושוויץ. אימה של יעקובסון לא דיברה על כך מעולם.

כשסיימה את בית הספר העממי, למדה יעקובסון במשך שנתיים בבית הספר החקלאי עיינות, אולם עד מהרה הבינה שאינה רוצה להיות חקלאית וחזרה לבית ההורים. ללמוד פקידות – מקצוע נשי נפוץ בתקופה זו – לא רצתה, ואחרי תקופה קצרה בקיבוץ כפר סאלד עברה לתל אביב. כשהייתה בת 22 נתקלה במודעה בעיתון לגיוס שוטרות. מלחמת 1948 יצרה מחסור אדיר בכוח אדם וכפתה למעשה על המשטרה את גיוסן. יעקובסון הגיעה ללשכת הגיוס של המשטרה בתל אביב ביולי 1948. הקצין שקיבל את פניה, לדבריה, "נורא שמח, מפני שאני הייתי האישה הראשונה שהופיעה". כך הייתה לאחת השוטרות הראשונות במשטרת ישראל.¹

תפקידה הראשון של יעקובסון במטה המשטרה בתל אביב היה לחתור להגדלת מספר הנשים בארגון. אך בסיום המלחמה, עם חזרתם של הגברים לשוק העבודה, פחתה המגמה של צירוף נשים לארגון, ומספרן במשטרה הלך והצטמצם. אלה מהן שהמשיכו בשירות נדרשו תדיר להיאבק על מעמדן ולהסתפק בתפקידים טיפוסיים לנשים בתקופה זו: רובן ככולן היו פקידות וכתבניות או שוטרות שביצעו חיפוש על גופן של עצירות ואסירות. יתר התפקידים נותרו סגורים בפניהן. שירותה של יעקובסון, לעומת זאת, היה שונה: היא מעולם לא שימשה כמזכירה או כפקידה כי אם שירתה במחלקה לזיהוי פלילי, ואחרי כן כחוקרת נוער. עם זאת, בכרטיס השירות שלה, שליווה אותה עד לסיום תפקידה בתום 25 שנות שירות, נכתבה המילה "פקידה" במשבצת "המקצוע האזרחי", בעוד המשבצת "המקצוע המשטרה" נותרה ריקה.²

ב־23 במאי 1960, כאשר סיימה יעקובסון את יום עבודתה במז"פ בתל אביב והייתה בדרכה לתחנת האוטובוס לביתה בחולון, ראתה בדוכן עיתונים מהדורה מיוחדת שבה דווח כי הפושע הנאצי אדולף אייכמן נמצא בישראל. היא לא ידעה מי היה האיש. למחרת הודיע לה נצ"מ אפרים הופשטר (לימים: אלרום), אז ראש אגף החקירות במחוז תל אביב, שבתוך שעה ייסעו שניהם למשרדו של מפקד המחוז הצפוני, ניצב אברהם זלינגר, וככל הנראה יישארו בחיפה יומיים או שלושה. כאשר הגיעו ללשכתו, ראו ששולחנו

1 שיחה של המחברת עם חנה יעקובסון (2019) (להלן: שיחה, יעקובסון).

2 יוסי המי לשכה 06: חקירתו של אדולף אייכמן במשטרת ישראל 13 (2020) (להלן: המי לשכה 06).

עמוס ספרים. זלינגר אמר להם כי עליהם ללמוד את הספרים האלה בעל פה.³ זו הייתה התשתית לבנייתו של תיק החקירה שנועד להביא להרשעתו של אייכמן. יעקובסון, לצד ארבעה גברים, היו ראשוני לשכה 06. הם היו קצינים, והיא – סמלת ראשונה. לכל החמישה היה ניסיון בתחום החקירות, אך היא הייתה היחידה מביניהם שלא מונתה לתפקיד חוקרת, תפקיד נדיר בקרב שוטרות בתקופה זו. סיבה נוספת לכך שנמנעו ממינוי חוקרות בלשכה 06, הייתה החשש שהדבר "עלול להתפרש כהשפלה מכוונת שמביאים 'איש צבא' לפני אשה",⁴ טענה ששימשה את המשטרה בהתנגדותה להבאתו של אייכמן להארכת מעצר בפני שופטת. מכיוון שהגרמנית הייתה לה שפת אם, מונתה יעקובסון למתרגמת. היא עבדה עם מפקח פנחס דיין, ראש צוות המתרגמים במהלך החקירות, והשתתפה בהכנת המפתח (אינדקס) להודעות אייכמן.⁵ כאשר דיווחה התקשורת על הקמת הלשכה, הוזכרו שמות ארבעה קצינים כמקימה, ואילו שמה של יעקובסון נפקד מהדיווח.⁶ עם פירוק לשכה 06 חזרו השוטרות ששירתו בה ליחידותיהן. יעקובסון המשיכה להיאבק על קידומה: כשפנתה לניצב אריה שור, שהיה אז ראש המחלקה לזיהוי פלילי ולאחר מכן מונה לראש אגף החקירות, ודרשה העלאה בדרגה, השיב לה "תסכימי איתי שגבר שווה יותר מאישה". למותר לציין שהיא לא הסכימה איתו, ופנתה לקצין אחר כדי שיבחן את אפשרות קידומה.⁷ בשנת 1965 מונתה לתפקיד עוזרת קצין הקישור עם האינטרפול ואחרי כן שימשה כקצינת קישור בדרגת מפקחת. בשנת 1973 פרשה מן המשטרה, למדה היסטוריה של עם ישראל באוניברסיטת תל אביב וסיימה תואר שני בהצטיינות יתרה.

בשנת 2018, כשהייתה בת 92, קיבלה יעקובסון אות הוקרה מן המשטרה במלאת שבעים שנה לגיוסה. בנאומו בטקס אמר לה המפכ"ל, בין היתר, כי "הגיוס שלך יצר תקדים משמעותי לגיוס הנשים למשטרה, סלל דרך לנשים אחרות להתגייס ולשרת בתפקידי מפתח, תוך שליחות אמיתית".⁸ ייתכן שרנ"צ רוני אלשיך לא היה מודע לתפקידה בלשכה 06, או שהעדיף להתמקד בהבעת הוקרה כללית, שביסודה הוותק שלה והיותה מחלוצות משטרת ישראל. בשנת 2020 פרסם בית מורשת משטרת ישראל ספר

3 שיחה, יעקובסון, לעיל ה"ש 1.

4 נצ"מ אפרים הופשטר "רעיונות לזכרונות חלק II" (ללא תאריך) ארכיון המדינה (להלן: א"מ) א'1/3039 "זכרונות עובדי לשכה 06 וסקירת פעולות הלשכה", (להלן: הופשטר "רעיונות לזכרונות").

5 אברהם זלינגר "לשכה 06: ארגון החקירה לקראת משפט אייכמן" רבעון המשטרה 13, 14, 16 (1962) (להלן: זלינגר "לשכה 06").

6 משה ויניצקי "אחד הביא אותו לשופט – ארבעה יחקרוהו" מעריב 26.5.1960, 2.

7 שיחה, יעקובסון, לעיל ה"ש 1.

8 רנ"צ רוני אלשיך, משטרת ישראל פייסבוק (19.4.2018) <https://www.facebook.com/watch/?v=1842807299074697>

על לשכה 06, שבו שולב סיפור הצטרפותה של יעקובסון לקבוצה המייסדת של לשכה 06 כאנקדוטה שולית.⁹ ברשימת החוקרים של לשכה 06 המופיעה בספר זה רשומה יעקובסון כחוקרת, ולא כמתרגמת. אולי הכוונה הייתה לעשות תיקון מסוים.¹⁰ בשנת 2023 קודם עמרם לוסקי, שוטר ששמר על אייכמן בעת מעצרו, מדרגת סנ"צ לדרגת נצ"מ. יעקובסון לא זכתה לכבוד דומה.¹¹ סיפורן של יעקובסון ושל הנשים האחרות ששירתו בלשכה 06 הוא עניינו של מאמר זה.

מבוא

ארבעה גברים ואישה אחת היו הגרעין של היחידה המיוחדת של משטרת ישראל לחקירת אדולף אייכמן, היא לשכה 06, אשר הניחה את התשתית להרשעתו. יום לאחר הודעתו של ראש הממשלה דוד בן-גוריון כי אייכמן נתפס, נמצא בישראל ועתיד לעמוד בה למשפט, הטיל מפכ"ל המשטרה יוסף נחמיאס את ניהול חקירתו של הפושע הנאצי על ניצב אברהם זלינגר, אז מפקד המחוז הצפוני. ב־25 במאי 1960 החלו החמישה לעבוד. שוטרים נוספים גויסו ליחידה, והיא המשיכה בעבודתה עד שפורקה ב־19 במרץ 1961, עם סיום החקירה ובסמוך לתאריך התחלת המשפט.

חקירת אייכמן לא הייתה הפעילות הראשונה של משטרת ישראל בנושא השואה. שוטרים במטה הארצי טיפלו בתלונות על בסיס החוק לעשיית דין בנאצים ובעוזריהם, התש"י-1950. חוק זה נחקק בעקבות מפגשים מוקדמים וטעונים שהתרחשו לא פעם ברחוב הישראלי בין שני אסירים שנכלאו באותו מחנה, והאחד מהם מונה לתפקיד קאפו.¹² אך כאן לא דובר בקורבנות שהיו חשודים כ"עוזריהם", אלא בפושע נאצי מרכזי שלא היה ספק בזהותו.¹³ במסגרת תהליכי העמדתו לדין, ביצעה המשטרה כמה תפקידים: סיוע בזיהוי הראשוני של אייכמן בארגנטינה, החזקתו במעצר לאחר הבאתו לישראל, חקירתו בידי לשכה 06, הקמת והפעלת מינהלת בית המשפט בעת הדיונים בבית העם בירושלים, ולבסוף – עריכת הסידורים הנדרשים להוצאתו להורג.

משפט אייכמן היה אבן דרך בתודעת השואה בחברה הישראלית המתהווה וביזכרון הקיבוצי שלה. היה זה משפט פלילי לא רגיל, שמטרתו לא הייתה רק להוכיח את אשמת

9 המי לשכה 06, לעיל ה"ש 2, בעמ' 23.

10 שם, בעמ' 63.

11 משטרת ישראל "טקס משטרת ישראל לכבוד ראש השנה תשפ"ד" (14.9.2023).
https://www.gov.il/he/departments/news/police_14-09-23_roshhashana

12 אורי קוסובסקי "ועוזריהם": תפקידה של משטרת ישראל בחקירת חשודים בשיתוף פעולה עם הנאצים "משטרה והיסטוריה 1, 184 (2019); רבקה ברוט באזור האפור: הקאפו היהודי במשפט – משפטים של יהודים משתפי פעולה עם גרמנים (2019).

13 יחיעם ויץ "משפט אייכמן כנקודת מפנה" דפים לחקר השואה יא 175 (1993).

הנאשם אלא השגת יעדים לאומיים: להציג את תולדות היהודים באירופה בתקופת השואה, לספר על אוצרות רוח שהושמדו, לעמוד על ייחודיות השואה, לאשש את צדקת הדרך הציונית ולהתריע על גילויי אנטישמיות.¹⁴

מתוקף היותו של משפט אייכמן נייר לקמוס של תקופתו, השתקפו בו גם הנורמות בחברה הישראלית בת הזמן, לרבות גבולות המגדר. כל דמויות המפתח במשפט אייכמן היו גברים. עימם נמנו לותר הרמן, ניצול ממחנה דכאו, שהעביר את המידע על אודות אייכמן לתובע הכללי פריץ באואר, וזה האחרון העביר את המידע לישראל; ראש המוסד איסר הראל שניהל את מבצע חטיפתו של אייכמן והבאתו לישראל; דוד בן-גוריון, ראש הממשלה בעת העמדתו של אייכמן לדין, שהודיע בכנסת על לכידתו; השוטרים שחקרו אותו ושמרו עליו; השופטים שדנו בעניינו בבית המשפט המחוזי¹⁵ ובערעורו בבית המשפט העליון,¹⁶ וכך צוותי התביעה וההגנה. מרבית העיתונאים והמתרגמים במהלך המשפט היו גברים, וכך רובם המכריע של העדים (שמונים אחוזים).¹⁷ מהלך גברי מובהק בדרג מבצעי, פוליטי ומשפטי, מראשיתו ועד סופו.

התבוננות מעמיקה יותר מגלה לא מעט נשים בפרשה זו, לרוב סמויות מעין, תמיד בתפקידים זוטרים והרחק ממוקדי ההשפעה. החל בסילביה הרמן, שהיכרותה עם בנו של אייכמן היא שהניעה את מהלך חטיפתו, ואשת המוסד יהודית נסיהו ופועלה בבואנוס איירס.¹⁸ בממשלה הייתה זו גולדה מאיר, שרת החוץ, שנדרשה להתמודד עם תוצאות המשבר הפוליטי שיצרה החטיפה ביחסים עם ארגנטינה.¹⁹ גם במערכת אכיפת החוק הישראלית שפעלה להעמדתו לדין עבדו לא מעט נשים: בין שותפות הסוד הראשונות

14 יחיעם ויץ "האב המייסד" ומשפטו של הצורר: בן גוריון ומשפט אייכמן" **יד ושם קובץ מחקרים** לו 1, 181 (2008).

15 הרכב השופטים במחוזי כלל את משה לנדוי, בנימין הלוי ויצחק רווח. ת"פ (מחוזי י"ם) 40/61 **היועץ המשפטי לממשלה נגד אייכמן** כ"ז 169 (1961) (להלן: עניין **אייכמן** במחוזי).

16 ההרכב שדן בערעור כלל את יצחק אולשן, שמעון אגרנט, משה זילברג, יואל זוסמן ואלפרד ויתקון. ע"פ 336/61 **אייכמן נ' היועץ המשפטי לממשלה** טז 2033 (1962) (להלן: עניין **אייכמן** בעליון).

17 שרון גבע "ועכשיו את נשואה ויש לך שני ילדים": נשים עדות במשפט אייכמן" **יד ושם קובץ מחקרים** מז 115 (2019).

18 "אזכרה במל"מ ליהודית נסיהו, מחוטפיו של אייכמן" **מבט מול"מ** 34, 19 (2003). מידע ראשוני על פעילות נשים במוסד בתקופה זו ניתן למצוא בספרם של מיכאל בריזר וניסים משעל **לוחמות המוסד: נשים בלב המבצעים הגדולים** (2020), אך רובו ככולו לא מחדש מעבר למקורות ההיסטוריים הידועים ודמויות הנשים בו מצטיירות כגיבורות בסרטי מותחן פופולריים. עיקר המידע על חלקה של נסיהו מצוי בספרו של איסר הראל **הבית ברחוב גריבלדי** 169-176 (1975); בכתבתה של מיכל פנקס "האשה שהשתתפה בחטיפת אייכמן" **ידיעות אחרונות** 11.4.1993, 15; ובסרט **נפש יהודית: סיפורה של סוכנת המוסד יהודית נסיהו** (מירי פרלמן במאית 2017) <https://www.youtube.com/watch?v=rh6yqETHIOo>.

19 חנה יבלונקה **מדינת ישראל נגד אדולף אייכמן** 99 (2001) (להלן: יבלונקה **מדינת ישראל נגד אדולף אייכמן**).

להבאתו של אייכמן לישראל הייתה מפקחת לאה לוי (גפני) ששימשה כבלדרית בין ראש אגף הארגון במשטרה אהרן סלע לבין שאול רוזוליו, מפקד "מחנה אייר", המתקן בג'למי (יגור) שבו הוחזק אייכמן עד למשפט; נשים שימשו ב"מחנה אייר" עצמו בתפקידי מזכירות ומינהל, ושוטרת הוצבה אדיהוק במקרה שנדרש חיפוש על גופה של אישה שלא נמנתה עם הצוות הקבוע, והורשתה להיכנס למתקן. למשל כשהגיע צוות ההגנה שכלל את המזכירה של הסנגור;²⁰ בלשכה 06, שחקרה את אייכמן, עבדו שוטרות ואזרחיות בתפקידי תרגום, כתבנות ותיוק.²¹ רחל אוירבך, מנהלת המחלקה לגביית עדויות ביד ושם,²² ומרים נוביץ, אוצרת ומתעדת בבית לוחמי הגטאות, סייעו רבות לעבודת הלשכה באיסוף חומר ארכיוני.²³ מרים ורלינסקי (שטרקמן), שופטת שלום ראשית בחיפה, נפסלה מלדון בהארכת מעצרו של אייכמן על מנת שלא לפגוע בכבודו;²⁴ ויקטוריה אוסטרובסקיכהן, סגנית פרקליט מחוז תל אביב, הייתה העוזרת האישית של התובע במהלך המשפט;²⁵ וליזה גרודה, מזכירתו של הסנגור, שהתה עימו בארץ ובדיוני בית המשפט.

משפט אייכמן היה אירוע מכונן בתולדות מדינת ישראל, אירוע שהשפיע על יחס החברה הישראלית לשואה ולניצוליה, כציבור וכפרטים.²⁶ ביסודם של המחקרים שפורסמו עד כה עומדות שתי גישות ביחס להשפעתו זו: לפי האחת, שרווחה במחקר עד לפני דור, משפט אייכמן הביא לשינוי מפני שפרץ חומת שתיקה והשתקה מצד הניצולים ומצד

20 רינה מן "הדוגמנית לשעבר מתלבשת על תיקים" **לאשה** 19.2.1961, 4.

21 תפקידן של הקצרניות מקביל לתפקיד הקלדניות/ים כיום. א"מ א-8/3146/8 "משפט אייכמן – מינהל כללי (ארגון, מנגנון ותקציב)".

22 Boaz Cohen, *Rachel Auerbach Yad Vashem and Israeli Holocaust Memory*, 20 POLIN 197 (2008).

23 צביקה דרור **משא מרים: סיפור חייה של מרים נוביץ'** (2008). לדמותן של אוירבך ונוביץ' ראו גם שרון גבע "מתעדות, חוקרות ומנציחות: סיפורי חייהן ופועלן של מרים נוביץ' ורחל אוירבך במבט משווה" **ילקוט מורשת** 99, 40 (התשע"ט). על תרומתה של אוירבך במישור המשפטי ראו Leora Bilsky, *Rachel Auerbach and the Eichmann Trial: A New Conception of Victims' Testimonies*, 36(4) JOURNAL OF HOLOCAUST RESEARCH 327 (2022).

24 ראו לעיל, ה"ש 4. עם זאת, גם חוקרים שדעתם הייתה שונה מזו של הופשטר, הציגו נימוקים מבוססי מגדר: מפקח שלמה בן-אלקנה, ראש מדור מדינות ערב בלשכה 06, טען כי "אייכמן היה מאד גאוותן. כדי לסמרטט אותו, היה צריך לפגוע בכבודו. הוא זכה ליחס מיוחד – איש מעולם לא העליב אותו, לא אמר לו מילה קשה". אלכס דורון "אייכמן מעולם לא נחקר כמו שצריך" **מעריב** 5.8.1988, 26. גם בן-אלקנה, שהתנגד לגישתו של הופשטר, עשה כן מטעמים מגדריים, מתוך הבנת העמדתו של אייכמן לדין בפני אישה, כצעד העשוי להשפילו. בסופו של יום, בעקבות החלטת המשטרה, במקום ורלינסקי הובא שופט בית משפט השלום בחיפה ד"ר אלפרד בך להארכת המעצר. "שופט חיפאי האריך מעצר אייכמן" **דבר** 6.6.1960, 1. הופשטר "רעיונות ליכרונות", לעיל ה"ש 4.

25 תום שגב **המיליון השביעי: הישראלים והשואה** 320-321 (1991); גדעון האוזנר **משפט אייכמן בירושלים** 296 (2011). לימים מונתה אוסטרובסקיכהן לסגנית נשיאת בית המשפט המחוזי בתל אביב.

26 יחיעם ויץ "בין קתרוזים לקרב סכינים: 'משפט אייכמן' ו'משפט קסטנר' והשפעתם על החברה הישראלית" 395 **משפט והיסטוריה** (דניאל גוטוויין ומנחם מאוטנר עורכים התשנ"ט). אניטה שפירא **משפט אייכמן: דברים שרואים מאן לא רואים משם** (2002).

הציבור הוותיק בהתאמה.²⁷ לפי האחרת, המשפט שיקף למעשה מגמות שהתקיימו כבר משנות החמישים, במהלכן הושמעו ונשמעו סיפוריהם של ניצולי השואה, והם היו ציבור פעיל בחברה הישראלית.²⁸

כך או אחרת, ידיעותיו של הציבור הישראלי עד אז על השואה היו מוגבלות, וכך היה גם בקרב השוטרים והשוטרות שגויסו לעבוד בשלבים שונים של המשפט. חלקם כלל לא הכירו את שמו של אייכמן. בדוח המשטרה לשנת 1960 צוין כי אנשי לשכה 06 נדרשו תחילה ללמוד ביסודיות את ההיסטוריה של התקופה, כיוון ש"ידיעותיהם של אנשי הלשכה על תקופת השלטון הנאצי ועל השואה לא עלו על ידיעותיו של הישראלי הממוצע".²⁹ השוטרת דליה שני, כתבנית בלשכה 06, ציינה בזיכרונותיה כי במהלך שנות לימודיה בבית הספר "לא התעכבנו על תקופת השואה, אלא בקיצור בלבד ומבלי לחדור לפרטים. אותו אסון מחריד שעבר על עמנו, היה מעין משהו רחוק ועצוב מאד אשר לא כדאי לחטט בו, לכן גם השתדלתי (נדמה לי שזה היה הלך-הרוח גם של יתר התלמידים) להתרחק מכל ספרות שהיתה קשורה בתקופת השואה".³⁰

אופיו הייחודי של ההליך המשפטי, שהצריך מחקר היסטורי, ארגון של מסמכים רבים ועבודת הדפסה בהיקף נרחב, העניק לנשים דריסת רגל בתוך לשכה 06, במספר ניכר יחסית בהשוואה למספרן במשטרה בתקופה זו – פי שלושה משיעורן היחסי בארגון. עם זאת, תפקידי הליבה בלשכה 06 הוענקו לגברים בלבד, והנשים נותרו בשוליה. נראה שאין זירה בפרשת משפט אייכמן שבה מקומן של הנשים נעלם כמו בלשכה 06 של משטרת ישראל. מטרתו של מאמר זה היא להציג את פעילותן של נשים בלשכה 06 ולבחון אותה בהקשר היסטורי, חברתי ומגדרי הנטוע במקום ובתקופה שבהם נערך המשפט ולאור נורמות וסטראוטיפים מקובלים בחברה הישראלית. חלקו הראשון של המאמר מניח תשתית היסטורית למקומן בלשכה 06 על רקע מעמד הנשים בחברה הישראלית בשנות החמישים ובראשית שנות השישים ומקומן אז במשטרת ישראל. עניינו של החלק השני הוא תפקידיהן של נשים בלשכה 06 וסביבת עבודתן על רקע פעילותה של לשכה 06 בכללה. החלק השלישי עוסק בתום שירותן ביחידה ומידת ההערכה כלפיהן. במבט כולל, אלה מראים כי תפקידיהן בתוך הלשכה שיקפו את מעמדם של נשים בחברה הישראלית

27 שגב המיליון השביעי, לעיל ה"ש 25, בעמ' 307-342; אניטה שפירא "השואה: זיכרון פרטי וזיכרון ציבורי" יהודים חדשים, יהודים ישנים 86 (1997); עדית זרטל האומה והמוות: היסטוריה זיכרון פוליטיקה 119-133 (2002).

28 יבלונקה מדינת ישראל נגד אדולף אייכמן, לעיל ה"ש 19; בעז כהן הדורות הבאים – איככה ידעו? לידתו והתפתחותו של חקר השואה הישראלי (2010); שרון גבע אל האחות הלא ידועה: גיבורות השואה בחברה הישראלית (2010).

29 משטרת ישראל דין וחשבון שנתי 1960, 7 (1961) (להלן: דוח שנתי 1960).

30 דליה שני "חוויות מלשכה 06" (30.6.1962) א"מ א' 3039/1 "חומר נספח ללשכה 06 זכרונות עובדי לשכה 06 וסקירת פעולות הלשכה" (להלן: שני "זכרונות").

בתקופה, ולצד זה מאירים היבט מעניין בשינוי שחוללה פרשת משפט אייכמן במשטרת ישראל, שינוי שהוביל גם להגדלת שיעורן של נשים במשטרה ותפקידים שנפתחו בפניהן.

א. היסטוריה ישראלית של נשים ומגדר

ראשיתם של המחקרים בנושא היסטוריה של נשים במפעל הציוני, תקופת היישוב ומדינת ישראל מצויה בשלהי שנות השבעים וראשית שנות השמונים של המאה העשרים. מטרתם, כפי שהראתה בין היתר הסוציולוגית דבורה ברנשטיין,³¹ להשמיע את קולותיהן של נשים ולהנכיח אותן בסיפר (נרטיב) ההיסטורי. מחקרים אלה נבטו וצמחו לאור מוטיבציה של חוקרות להתחקות אחר ראשיתם של תהליכים בעבר כדי להבין את ההווה והלאה לתקן עוול, שביסודו נוכחותן החלקית, אף היעדרן, של נשים בזיכרון ההיסטורי כמו גם בשיח העכשווי.³²

בדור שחלף מאז שפרסמה ברנשטיין את הדברים האלה הלכו ורבו מחקרים שהציגו ובחנו את דמותן של נשים באידיאולוגיה הציונית, את חוויותיהן והתנסויותיהן בתקופת העליות הראשונות ובתקופת היישוב,³³ חשפו את מאבקהן כציבור לשוויון זכויות, בראשם המאבק הסופרז'יסטי,³⁴ וכן פרסמו וניתחו סיפורי חיים של נשים שאף שבשעתם הועלו על הכתב, פורסמו ונשמרו בארכיונים, לא זכו לתשומת לב מחקרית.³⁵ כל זאת, כפי שהראתה ההיסטוריונית בילי מלמן במאמר מכוון, הוא בבחינת שלב ראשון בהיסטוריה של נשים בישראל, ביישוב ובמדינה. אך לבדו, שכרו יהיה בהפסדו

31 דבורה ברנשטיין **אשה בארץ-ישראל: השאיפה לשוויון בתקופת היישוב** (1987). למחקרים בולטים נוספים ראו סילביה פוגל-ביז'אווי **עיניה של חוה: האישה ביישוב היהודי בארץ ישראל 1904-1948** (1982); מרגלית שילה "חוות הפועלות בכנרת 1911-1917 כפתרון לבעיית הפועלת בעלייה השנייה" **קתדרה** 14, 81 (1979).

32 דבורה ברנשטיין "חקר נשים בהיסטוריוגרפיה הישראלית: נקודות מוצא, כיוונים חדשים ותובנות שבדרך" **העבריות החדשות: נשים ביישוב ובציונות בראי המגדר** 11-12 (מרגלית שילה, רות קרק וגלית חזן-רוקם עורכות) 2001.

33 רחל אלבוים-דרור "האישה הציונית האידיאלית" **התשמע קולי? ייצוגים של נשים בתרבות הישראלית** 95 (יעל עצמון עורכת) 2001; גילת גופר "'האשה הציונית' – הבנית הנשיות בתקופת הראשית של תנועת העבודה 1903-1923" (חיבור לשם קבלת התואר "דוקטור לפילוסופיה", אוניברסיטת תל אביב) 2009.

34 ביטוי מובהק הוא המאבק הסופרז'יסטי במוסדות היישוב העברי, שהושק במשך שנים. מרגלית שילה **המאבק על הקול: נשות היישוב וזכות הבחירה 1917-1926** (2013); חנה ספרן **לא רוצות להיות נחמדות: המאבק על זכות הבחירה לנשים וראשיתו של הפמיניזם החדש בישראל** (2006). על השתקת ההיסטוריה של המאבק הסופרז'יסטי ראו שרון גבע **האשה מה אומרת? נשים בישראל בשנות המדינה הראשונות** 62-72 (2020) (להלן: גבע **האשה מה אומרת?**).

35 דוגמה מאלפת היא הניתוח של טליה פפרמן לספרה של הניה פקלמן, **חיי פועלת בארץ**: טליה פפרמן "שתיקה של אישה מדברת: שתיקה נשים, דיבור ומעשה על פי 'חיי פועלת בארץ' (1935) מאת הניה פקלמן" **מגדר בישראל** א 23 (מרגלית שילה וגדעון כ"ץ עורכים) 2011.

שכן סופו להדיר את ההיסטוריה של הנשים מן הסיפר הכללי ולהדגיש את מקומן בשוליים. חשיפת סיפורים על נשים והשמעת קולותיהן צריכות לשמש תשתית לבחינה של מערכת יחסי הכוח והסדר החברתי מפרספקטיבה מגדרית.³⁶ כך, על יסוד טענתה פורצת הדרך של ההיסטוריונית ג'ואן וולך סקוט,³⁷ חשיפת ההיסטוריה של הנשים היא בעלת חשיבות אדירה, אך חשובה לא פחות ממנה היא בחינה של ההיסטוריה לאור ההבחנה בין גברים ונשים לא על בסיס ביולוגי (מין) אלא כתוצר של הבנייה חברתית, היוצרת מציאות ממוגדרת.³⁸

ואכן, כפי שהראתה החוקרת רחל אליאור בספרה המונומנטלי על נשים יהודיות בעולם פטריארכלי, שורשיה של מציאות זו עמוקים ביותר.³⁹ מחקרים מגדריים קוראים תיגר על אמיתות מקובלות בכלל, ובמיוחד כאשר מדובר על מסגרות של סדר חברתי המכריזות על שוויון דהיוררה. בהיסטוריה של מדינת ישראל, שעל אף השיח האגליטרי והליברלי ועל אף ניסוחה הברור של הכרזת העצמאות, שלפיה תקיים "שויון זכויות חברתי ומדיני גמור לכל תושביה בלי הבדל דת, גזע ומין",⁴⁰ בפועל נשים לא היו שוות, לא בפני החוק ולא ביחס למעמדן בחברה.⁴¹

שפע מחקרים מצביע על מעמדן הנחות של נשים בתקופת היישוב, שנמשך גם לאחר הקמת המדינה. בשוק התעסוקה ניתבו הטיות מגדריות את הנשים למקצועות צווארון ורוד, והשפיעו על דפוסי התעסוקה והשכר – משכורתה של האישה נתפסה כמשכורת שנייה, ולרוב הייתה נמוכה יותר. פתרונו של הקונפליקט האינהרנטי בין עבודה למשפחה היה ברור: העדפת האחרונה על הראשונה.⁴² במקצועות מסוימים, כמו משפט,⁴³ התקדמותן

36 בילי מלמן "מן השוליים אל ההיסטוריה של היישוב: מגדר וארץ ישראליות (1890-1920)" ציון סבג (1997) 243.

37 Joan W. Scott, *Gender: A Useful Category of Historical Analysis*, 5(91) AMERICAN HISTORICAL REVIEW 1053 (1986).

38 דפנה יזרעאלי ואחרות "מבוא" מין מיגדר פוליטיקה 11 (1999).

39 רחל אליאור סבתא לא ידעה קרוא וכתוב: על הלימוד ועל הבורות, על השעבוד ועל החירות (2018).

40 "מגילת העצמאות" עתון רשמי 1, 14.5.1948, 1. על מיתוס השוויון בימי המדינה ראו ניצה ברקוביץ "אשת חיל מי ימצא? נשים ואזרחות בישראל" סוציולוגיה ישראלית 2, 1, 217 (1999); סילביה פוגל' ביז'אווי דמוקרטיה ופמיניזם: מגדר, אזרחות וזכויות אדם 157 (2011).

41 דבורה ברנשטיין "קולות מן הגרעין הקשה – מסיפוריהן של צעירות העלייה השנייה" 116 התשמע קולי? ייצוגים של נשים בתרבות הישראלית 118 (יעל עצמון עורכת 2001); באות משתיקה: נשים, קיבוץ ושינוי חברתי (סילביה פוגל' ביז'אווי עורכת 2009).

42 דפנה יזרעאלי "נשים בעולם העבודה" נשים במלכוד 113 (1982); דפנה יזרעאלי "המיגדר בעולם העבודה" מין מיגדר פוליטיקה 167 (1999).

43 אייל כתבן "נשים בטוגה של גבר": נתיב השתלבותן של נשים בפרופסיה המשפטית בארץ ישראל ובמדינת ישראל "מגדר בישראל א 263 (מרגלית שילה וגדעון כ"ץ עורכים 2011); אייל כתבן "לא עוד 'פטרזיליה לייפוי הסלט': כניסתן של נשים לתפקידי שיפוט ופרקליטות בארץ ישראל ובמדינת ישראל" עיוני משפט לב 69 (2010).

של נשים הייתה איטית ביותר. גם השתתפותן בקליטת העלייה הגדולה הייתה במקצועות נשיים מסורתיים – בריאות, חינוך ורווחה.⁴⁴ מספרן בכנסת היה מועט, בממשלה כיהנה רק שרה אחת. חוק שיווי זכויות האישה, התשי"א-1951, היה בעל ערך דל בהגנה ממשית על זכויותיהן.⁴⁵ גם במרחב הפרטי היה מצבן דומה: מרחב הפעולה של הנשים היה הבית והן היו האחראיות הבלעדיות על אחזקתו.⁴⁶ זכות האישה על גופה לא הייתה מובנת מאליה: חסמים ניצבו בפניהן אם רצו, למשל, לבצע הפסקות היריון.⁴⁷

מחקרים מגדריים קראו תיגר, בין היתר, גם על מערכים וארגונים צבאיים וביטחוניים, שהם גבריים במהותם כמו גם בזהות מרבית המשרתים בהם. המחקרים חשפו את שורשי האפליה והציגו את דרכי ההתמודדות של נשים בארגונים הללו בתקופת היישוב והלאה לאור שירות החובה של נשים בצבא.⁴⁸ באשר לשירות נשים במשטרה, באירופה ובארצות הברית הובילו פעילותה של התנועה הפמיניסטית, ופרקי הזמן הממושכים של מלחמות העולם, להשתלבותן של נשים בארגון זה. תחילה התמצתה עבודתן בתפקידים במסגרת גבולות המגדר, ומאוחר יותר בעבודה מתוקף המין הביולוגי – חיפוש על גופן של עצורות וחשודות. בשלב הבא, השתלבו נשים בתחום החקירות של נוער, ילדים ונשים.⁴⁹ התהליך שהתנהל במשטרת ישראל היה דומה באופן חלקי. עצם גיוסן של נשים בשנת 1948 למשטרת ישראל נבע ממצוקת כוח האדם שיצרה המלחמה, אך תוך זמן קצר הן נותרו בשולי הארגון מבחינת התפקידים שמילאו וסיכויי הקידום שלהן.⁵⁰ מרבית השוטרות

44 אורית רוזין "תנאים של סלידה" עיונים בתקומת ישראל 12, 195 (2002); דפנה הירש "באנו הנה להביא את המערב": הנחלת היגיינה ובניית תרבות בחברה היהודית בתקופת המנדט (2014).

45 פנינה להב "כשהפליאטיב רק מקלקל: הדיון בכנסת על חוק שיווי זכויות האישה" זמנים 46-47, 149 (1993).

46 גבע האשה מה אומר?, לעיל ה"ש 34, בעמ' 183-228.

47 דלילה אמיר הפלות כסוגיה מושתקת בישראל: על פרספקטיבה פמיניסטית ובין-לאומית ועל דילמות ממסדיות (2015); לילך רוזנברג-פרידמן ציונות מבטן ומלידה: הילודה ביישוב ובמדינת ישראל בראשיתה: מניעתה ועידודה 1918-1960 (2023).

48 סמדר סיני השומרות שלא שמרו: נשים ומגדר ב"השומר" ובקיבוץ – כפר גלעדי, 1939-1907 (2013); מאיר חזן מהפכת הענוות: אישה ורובה בארץ ישראל 1907-1945 (2015); אורנה ששון-לוי זהויות במדים: גבריות ונשיות בצבא הישראלי (2006); נורית גילת "שירות הנשים בשנותיו הראשונות של צה"ל" עלי זית וחרב י 159 (2010); אילת הראל-שלו על ביטחון וחוסר ביטחון: הקרב הכפול של נשים לוחמות (2021). מעמדה של המשטרה בחברה הישראלית משתקף גם בספרות מחקר זו: מקומן של נשים בצבא זכה למחקר רב בהרבה ממקומן במשטרה, נושא שנחקר רק בשנים האחרונות.

49 Tim Prenzler & Georgina Sinclair, *The Status of Women Police Officers: An International Review*, 41(2) INTERNATIONAL JOURNAL OF LAW, CRIME AND JUSTICE 115 (2013).

50 צפורה שחור-רובין "שיטור ומגדר: כניסתן של נשים למשטרת ישראל 1948-1981" קתדרה 164, 140 (2017) (להלן: שחור-רובין "שיטור ומגדר"); שרון גבע "שחרור בתנאים מגבילים: נשים במשטרת ישראל 1948-1958" משטרה והיסטוריה 1, 89 (2019); לילך רוזנברג-פרידמן ונעמי לבנקרון "מבוא" משטרה והיסטוריה 3, 9 (2021); Erella Shadmi, *Female Police Officers in Israel: Patterns of Integration and Discrimination*, 13(2) FEMINIST ISSUES 13 2, 23 (1993).

בתקופה זו היו ילידות הארץ, רווקות, עירוניות, בנות 18-23.⁵¹ חלקן פעלו במחתרות, ולפיכך הגיוס למשטרה היה המשך טבעי עבורן, בעוד אחרות שירתו במשטרה כחלופה לשירות בצה"ל, ועם תום תקופת שירות החובה, עזבו.

בשנת 1948 ובראשית שנת 1949 נדמה היה כי אכן חל שינוי ממשי: גיוס שוטרות שיקף חדשנות מסוימת, וחלקן גויסו גם לתפקידים מבצעיים בתחומי החקירות, המודיעין, הקשר האלחוטי, או כשוטרות תנועה ויומנאיות. כאמור, תפקידים מבצעיים אלה היו חריגים ביחס למצבן של שוטרות במדינות אחרות בתקופה זו. עם זאת, עד מהרה התחוויר להן כי מעמדן במשטרה שיקף ושעתק את הפטריארכיה שרווחה אז בחברה הישראלית, והגבילה את צעדיהן. המשטרה עצמה הגדירה את ניסיונה להעסיק שוטרות בשורותיה "ניסיונות נועזים במקצת",⁵² ובישיבה שעסקה בנושא במרץ 1949 הועלה החשש כי השוטרת תהווה "גורם משמעותי מפריע" מבחינה חברתית ומוסרית עבור השוטרים.⁵³ כך, במהלך שנות החמישים, באופן דומה למהלך שהתרחש בצה"ל, שם נועדו נשים לשחרר גברים לתפקידים קרביים, גם במשטרה שילובן של נשים בארגון נועד לרוב לשחרר גברים לתפקידים מבצעיים. בהדרגה הורחקו השוטרות מתפקידים מבצעיים, והעסקתן נתפסה הכרחית רק בתפקידים שגברים לא יכלו או רצו למלא, ואשר התחייבו מתוקף המין הביולוגי וגבולות המגדר. בצמרת המשטרה הבינו את חשיבות גיוסן כחלק מתהליך שיפור יחסיה עם הציבור, וקיוו שהנשים ישפרו את ההליכות והנימוסים במשטרה,⁵⁴ ועדיין הן נתפסו כמי שמגבלות טבעיות ימנעו מהן למלא את עבודת המשטרה, ולכן ראוי להעדיף גברים על פניהן.

על רקע מדיניות זו אין פלא שבמהלך העשור הראשון הלך והצטמצם מספר התפקידים שהיו פתוחים בפניהן במשטרה, ועימו – הצטמצם מספרן, שנמצא משנת 1953 במגמת ירידה.⁵⁵ בשנת 1960, שבה החלה חקירתו של אייכמן, כללה מצבת כוח האדם של משטרת ישראל 5,882 קצינים ושוטרים. מהם 258 נשים, רובן שוטרות (194), כרבע מהן סמלות (60) וקומץ קצינות (4).⁵⁶

51 גבע, שם, בעמ' 94.

52 משטרת ישראל דין וחשבון שנתי 1948, 4 (1949).

53 מצוטט אצל שחורירובין "שיטור ומגדר", לעיל ה"ש 50, בעמ' 146.

54 אריה שור "האם יש עתיד לשוטרת במשטרת ישראל?" רבעון המשטרה ג 28 (התשי"ט).

55 גבע "תנאים מגבילים", לעיל ה"ש 50, בעמ' 104.

56 דוח שנתי 1960, לעיל ה"ש 29, בעמ' 18-19.

ב. הנשים ב"לשכה 06"

ייעודה של לשכה 06 היה "לחקור בפשעיו של אדולף אייכמן בתקופת השלטון הנאצי; לאסוף ראיות ולהכינן בתיק עבור התביעה הכללית לשם העמדתו של אייכמן לדין".⁵⁷ עד לאחרונה זכתה לשכה 06 לתשומת לב מועטה בספרות המחקר על משפט אייכמן. בצדק הציגה ההיסטוריונית חנה יבלונקה בספרה על המשפט את אנשי היחידה כ"אדריכלי החקירה". אולם מקומם בתולדות הפרשה מוצג כחוליה מקשרת, חיונית אך עלומה, בין חטיפתו של אייכמן בידי המוסד, לבין הדיונים באולם בית המשפט.⁵⁸ הסיבות לכך הן, בין היתר, ההיצע של המקורות ההיסטוריים שהיו נגישים: פרוטוקול המשפט, שבו הנפשות הפועלות הן השופטים, צוותי התביעה וההגנה, עדי התביעה והנאשם ולא המשטרה;⁵⁹ שפע ידיעות, כתבות וטורים על המשפט בעיתונות התקופה שהתמקדו בהכנות של התביעה למשפט ובדיונים במהלכו, וכן ספרים שפרסמו דמויות מפתח בפרשה וזכו לתהודה, כמו ספרו של ראש המוסד איסר הראל, "הבית ברחוב גריבלדי" (1975), או ספריו של התובע במשפט גדעון האוזנר "משפט אייכמן בירושלים" (1966) ו"השואה בראי המשפט" (1988).

ככלל, לשכה 06 זכתה לתשומת לב מועטה במחקר, חרף שפע המקורות הראשוניים על אודותיה: מסמכי היחידה בארכיון המדינה, פרוטוקולים של דיוני בית המשפט,⁶⁰ ידיעות וכתבות שפורסמו בעיתונות על עבודתה,⁶¹ מאמרים מאת אנשי מקצוע שהיו מעורבים בתהליך החקירה⁶² וסיכומים קצרים שכתבו השוטרים שהשתייכו אליה לאחר פירוקה.⁶³ כפי שהראיתי במאמר אחר, מכלול סיבות מיקם את משטרת ישראל בצל התביעה בפרשת משפט אייכמן: ליבת העבודה הייתה מסמכים, הוטל עליה איפול, אנשי לשכה 06 עצמם לא קידמו את תיעוד פועלם ומפקדיה הלכו לעולמם בגיל צעיר.⁶⁴

57 אברהם זלינגר "פקודת קבע מס' 1" א"מ א-3070/9 נספח פקודות קבע 06.

58 יבלונקה מדינת ישראל נגד אדולף אייכמן, לעיל ה"ש 19, בעמ' 78-91; אורה הרמן הכבשן והכור: מאחורי הקלעים של משפט אייכמן (2017).

59 אומנם שני העדים הראשונים במשפט היו שניים מן החוקרים בלשכה 06, נפתלי ברי-שלום ואבנר לס, אך בניגוד לרוב המוחלט של העדים הם לא סיפרו סיפורים אישיים על השואה ועל כן ברור מדוע לא עוררו עניין רב. עמ' 100-142 לפרוטוקול הדיון מיום 18.4.1961, עניין אייכמן במחוזי, לעיל ה"ש 15.

60 עניין אייכמן בעליון, לעיל ה"ש 16; עניין אייכמן במחוזי, לעיל ה"ש 15.

61 אומנם היו אזכורים אחדים שלה בעיתונות, אך אלה היוו את החרוג ולא את הכלל. ראו להלן, ה"ש 109, 111.

62 רחל אירבך "עדים ועדויות במשפט אייכמן" ידיעות יד ושם 28, 35 (1961); זלינגר "לשכה 06", לעיל ה"ש 5, בעמ' 13.

63 א"מ א-3039/1 "משפט אייכמן – החקירה המשטרית (לשכה 06) – חומר נספח ללשכה 06 זכרונות עובדי לשכה 06 וסקירת פעולות הלשכה".

64 שרון גבע "בצל התביעה: משטרת ישראל (לשכה 06) בפרשת משפט אייכמן" משפט חברה ותרבות ד 83 (נעמי לבנקרון ותמר קריכלי כץ עורכות) (2021).

בשני העשורים האחרונים התפרסמו זיכרונותיהם של שלושה שוטרים מלשכה 06: מנחם צפיר (2005)⁶⁵ מיקי רש (2011)⁶⁶ ומיכאל גולדמן גלעד (2011),⁶⁷ וכך עלה מספרם של המקורות הראשוניים על אודותיה. בשנת 2013 הוקרן סרטו התיעודי של יואב הלוי "לשכה 06", הכולל ראיונות עם אנשים ששירתו בלשכה, וחשף את האתגרים והלבטים שעמדו בפניהם מנקודת מבטם.⁶⁸

נוסף על כך, במלאת שישים שנה לפרשה ראה אור ספר מטעם בית המורשת של משטרת ישראל על לשכה 06.⁶⁹ חלק הארי של ספר עב כרס זה עוסק בחקירת אייכמן ובחומרים שנאספו במסגרתה. אומנם יעקובסון מופיעה בו כאחת מראשוני היחידה, אך סיפור הצטרפותה לקבוצה המייסדת מתמקד בחשש שלה לעזוב את הבית מבלי שהצטיידה בבגדים תחתונים להחלפה.⁷⁰ כך, בעוד הגברים מתוארים כנכונים לתפקיד הציבורי התובעני שהוטל עליהם, האישה מצטיירת כחוששת מהניתוק הצפוי מן המרחב המסורתי שלה.

חנה יעקובסון, אלבום לשכה 06.

באדיבות מוזיאון בית לוחמי הגטאות / ארכיון התצלומים

65 נעמי קורל מנדל זה אני: סיפורו של נצ"מ מנחם צפיר ניצול שואה שהיה בין חוקריו של אייכמן 112 (2005); המי לשכה 06, לעיל ה"ש 2, בעמ' 433.

66 מיקי רש מחסום קטן בדרך לשכחה (2011).

67 ספרו של גולדמן גלעד מתאר פרק אחד בסיפור חייו: מתום מלחמת העולם השנייה (1945) ועד הגעתו לישראל בשנת 1949. באפילוג הוא התייחס בקצרה לחוויותיו בפרשת משפט אייכמן. מיכאל גולדמן גלעד מי באש ומי במים – מיומנו של שריד שואה 306-312 (2011).

68 לשכה 06 (יואב הלוי במאי 2013).

69 המי לשכה 06, לעיל ה"ש 2.

70 שם, בעמ' 23.

בסופו של יום שירתו 56 שוטרים ושוטרות בלשכה 06, רובם קצינים, בשנות השלושים או הארבעים לחייהם, ולצידם הועסקו 13 אזרחים ואזרחיות בעבודות טכניות.⁷¹ זלינגר העיד כי "לא הגענו מעולם לתקן המלא"⁷²; דרישות התפקיד צמצמו ממילא את ההיצע; לחלק מן השוטרים שהתאימו לעבודה בלשכה לא נמצא תחליף ביחידותיהם; אחרים ביקשו להשתחרר מן התפקיד "בשל סיבות עניניות, או אישיות, או נפשיות".⁷³ גם כאשר הצטמצם מספרם, העדיף זלינגר להעמיס עוד מטלות על הצוות הקיים ולא להשקיע זמן ומשאבים בהכשרת שוטרים נוספים.⁷⁴ מצוקת כוח האדם וסד הזמנים הלחוף העצימו את הקושי הנפשי הרב שנלווה ממילא לעבודתם.

עבודת הלשכה כללה את חקירת הנאשם, איסוף עדויות על שהתרחש במדינות שבהן התבצעה ההשמדה, וארגון ארכיון גדול ומורכב שיוכל לקלוט חומר גולמי רב כדי שניתן יהיה לאתר ולהציג את המסמכים המצויים בו בקלות בפני בית המשפט.⁷⁵ לפיכך, נחלקה העבודה בלשכה לשלושה ענפים: ענף 1 עסק באיסוף מסמכים וראיות, אימותם ומיונם, וחולק לשישה מדורים שונים, שכל אחד מהם היה אמון על איסוף החומר במדינות שונות; ענף 2 היה אמון על חקירתו של אייכמן; וענף 3 היה הארכיון, שבו נוהלו וקוטלגו רבבות המסמכים. הארכיון כלל גם את יחידת המתרגמים, הכתבניות וכן את מעבדת הצילום.

1. סביבת עבודתן של השוטרות ב"לשכה 06"

כמה קריטריונים מרכזיים, שהתבססו על ניסיון אישי ומקצועי, נקבעו לאיתור מועמדים מתאימים ללשכה 06. הנחיות המשטרה לא התייחסו למין ומגדר, אלה היו ברורות מאליהן. נשים שגויסו היו לרוב צעירות, רווקות ודוברות גרמנית. נראה ששניתנה העדפה לשוטרות שהתגוררו בצפון, על מנת שיוכלו ללון בבתי הוריהן. תפקידיהן בלשכה 06 היו במסגרת גבולות המגדר: הן מילאו תפקידים חיוניים אך נותרו בשוליים. בעוד הגברים היו אלה שעסקו בחקירתו של אייכמן, אספו מידע על פעולותיו במדינות השונות, וכן היוו את חלק הארי של צוות התרגום, הנשים מילאו תפקידים זוטרים שנדרשו למעטפת, בראשם כתבנות.

מבין 56 השוטרים ששירתו בלשכה 06 נמצאו שבע נשים.⁷⁶ שיעורן היחסי ביחידה זו היה גדול משיעור כלל הנשים בכוח האדם של המשטרה. נשים היוו 4.38 אחוזים מכוח

71 שם, בעמ' 107.

72 זלינגר "לשכה 06", לעיל ה"ש 5, בעמוד 13.

73 שם.

74 שם, בעמ' 12.

75 דוח שנתי 1960, לעיל ה"ש 29, בעמ' 11.

76 זלינגר "לשכה 06", לעיל ה"ש 5, בעמ' 16.

האדם הכללי, בעוד בלשכה 06 הן היו 12.5 אחוזים – פי שלושה. מאפייניהן תאמו את הפרופיל הכללי של הנשים במטרה, שהיו צעירות יותר ובדרגות נמוכות בהשוואה לגברים.⁷⁷ רובן היו כתבניות וגרו בצפון הארץ, למעט יעקובסון וסמלת שנייה רות שי (שינדלהיים) שהועסקו בעבודת התרגום ובעבודת התיק בארכיון, בהתאמה. עצם בחירתן של יעקובסון ושי לתפקיד, חרף העובדה שהתגוררו במרכז והדבר הצריך משאבים להשגת מקום לינה בעבורן, ועובדת היותה של יעקובסון אחת משלושת השוטרים הראשונים שנבחרו לשרת ביחידה, מלמדת על ההערכה שגילו המפקדים כלפיהן.

יעקובסון ושי לנו בחיפה, אך לא בפנסיון או בדירה כמו השוטרים האחרים, אלא בחדר ששכרה להן המשטרה בדירה של שוטר ואשתו. קרוב לוודאי שהסדר זה נועד הן כפתרון לשוטרות שלא יכלו ללון בדירה אחת עם השוטרים והן לסיוע לשוטר שבדירתו התגוררו, בהכנסה נוספת. בדירה היו שני חדרים: בחדר אחד גר הזוג, בחדר השני שוכנו השוטרות. גם ממרחק הזמן לא שכחה יעקובסון שהשוטר לא הרשה להן להיכנס למקלחת בדירה. כך קרה שבסופו של יום ארוך ועמוס לא הייתה להן אפשרות להתרחץ, וגם לא היה להן למי לפנות כדי לפתור זאת.

בדומה לגברים,⁷⁸ גם השוטרות בלשכה 06 סבלו מעומס רגשי רב. השוטרת דליה שני כתבה: "קשה להביע במלים עד כמה זועזעתי למראה ומקרא עיני וכיצד שקעתי כולי באותו ים של יסורים אשר הפך את שנתי לטרופת סיוטים".⁷⁹ שי תיארה כיצד הלם בה המידע במסמכים, ובמיוחד הנתונים שהופיעו בהם "במספרים שלא יאומנו – רבבות אלפים עד ששה מיליון אנשים. כשקראתי את המסמכים הללו, בלטו המספרים המודגשים והרגשתי, בהדרגה, שאני יותר ויותר נשאבתי ונסחטתי".⁸⁰ אצל יעקובסון הציפה קריאת המסמכים גם את זכר סבתה שנרצחה באושוויץ.⁸¹ עם זאת, אף אחת מבין השוטרות לא פרשה מן היחידה, וכמעט כולן שירתו בה ממועד גיוסן אליה ועד לפירוקה.⁸² הכתבות והידיעות המועטות שפורסמו בעיתונות על לשכה 06 לא הזכירו את דבר שירותן של נשים במסגרתה. באופן חריג, גם עיתונות הנשים ומדורי הנשים בעיתונות

77 רוב הקצינים במשטרת ישראל, למעלה מתשעים אחוזים, היו בני שלושים ומעלה; 63 אחוזים היו בני ארבעים ומעלה. **דוח שנתי 1960**, לעיל ה"ש 29, בעמ' 29. יעקובסון הייתה כבת 34 כשגויסה ללשכה 06, ושי הייתה בסוף שנות העשרים לחייה.

78 זלינגר תיאר בריאיון את הקושי שממנו סבל אבנר לס, חוקרו של אייכמן, אך התחמק מלהשיב לשאלה כיצד התמודד הוא עצמו עם החשיפה המתמדת לתכנים קשים אלה. רפאל בשן "הימים והלילות של אייכמן בכלא ג'למי" **מעריב** 28.4.1961, 10.

79 שני "זכרונות", לעיל ה"ש 30.

80 רות שי **סיוע בהכנת חומר לבית המשפט: מזויות אישית** (21.1.2019) עדות שכתבה רות שי, העתק שמור בידי המחברת.

81 שיחה, יעקובסון, לעיל ה"ש 1.

82 הדבר אמור לגבי השוטרות ולא לגבי האזרחיות שנשכרו לעבודה, שחלקן עבדו בלשכה חודשים ספורים בלבד.

היומיים לא התעניינו בהן. סדרת הכתבות בנושא נשים במשפט אייכמן בשבועון לאשה כללה ראיונות עם מתרגמות באולם בית העם⁸³ וריאיון עם יהודית האוזנר, אשתו של התובע,⁸⁴ אך לא כתבה על השוטרות. לא מן הנמנע שבמערכת כלל לא ידעו שנשים שירתו ביחידה זו; ייתכן שהסתייגות מפקד היחידה מראיונות לעיתונות מנעה זאת; ייתכן גם שהן עצמן לא רצו לעמוד באור הזרקורים, אז ובשנים הבאות.⁸⁵

2. תפקידי השוטרות ב"לשכה 06"

השוטרות בלשכה 06 הועסקו בשלושה תפקידים: כתבנות, תפקיד שעיקרו היה הדפסת מסמכים של לשכה 06 ותכתובת מאת מפקדיה לגופים שונים שעמם עמדה הלשכה בקשר; תרגום, שכלל תרגום לעברית של עדויות ומסמכים ממספר רב של שפות; ותיקוף, שכלל ניהול וקטלוג רבבות מסמכים והקלטות בארכיון סדור. אף על פי שתפקידים אלה היו זוטרים, הם היו בעלי חשיבות רבה לפעילותה של יחידה זו.

(א) כתבנות

כתבנות הייתה עבודה נשית מובהקת בתקופה זו וגם בעשורים הבאים. מודעות בעיתונים בהקשר זה נוסחו בלשון נקבה בלבד.⁸⁶ העבודה השוטפת של לשכה 06 חייבה עבודה רבה בתפקיד זה, שכן טרם העידן הדיגיטלי, העבודה הייתה כרוכה בניירת רבה, בכללה הפקת עותקים רבים לגורמים שונים בפרשה, בבית המשפט ומחוץ לו. הוחלט שכל החומר יוכן בחמישים העתקים, שיחולקו לתביעה, לסנגוריה, לבית המשפט, למוסדות המעוניינים בכך וכן לתקשורת.⁸⁷ העבודה הייתה מורכבת, סזיפית וממושכת. מסמכים רבים היו בלויים, הכתב מטושטש וגם המונחים, הביטויים והשמות הזרים חייבו עבודה קפדנית שגזלה זמן. תפקידיהן הפורמליים של הכתבניות היו זוטרים, אך לאור לזו העבודה של היחידה, שהתמקד במסמכים, הרי שאלה קיבלו משנה חשיבות. הדפסה הייתה אחת המשימות היומיומיות העיקריות, וקצב העבודה של הכתבניות היה קריטי לעמידה בלוח הזמנים. עם זאת, הן נתקלו תדיר בקשיים בשל מצוקת הציוד: לא פעם חסר היה ציוד

83 נורית חליף "הנשים במשפט אייכמן" לאשה 12.2.1961, 6.

84 ברוריה אבידן "אשה - בים של דמעות" לאשה 30.4.1961, 3.

85 מבין עשרות בודדות של אוטוביוגרפיות שפורסמו עד היום בידי שוטרים, ניתן למצוא רק אחת שנכתבה בידי אישה: נעמי שדמי מרתה ונעמי (2005) (להלן: שדמי מרתה ונעמי).

86 למשל, "דרושות מזכירות כתבניות" דבר 27.11.1950, 3; "דרושות כתבניות", הארץ 25.5.1951, 6; "לכנסת דרושות כתבניות מעולות" דבר 23.10.1979, 13; "דרושות כתבניות", חדשות 17.10.1986, 18.

87 המי לשכה 06, בעמ' 436, מתוך ספרה של קורל, מנדל זה אני.

בסיסי כמו נייר העתקה, שנדרש, למשל, לצורך הדפסת הודעתו של הנאשם במספר רב של עותקים.⁸⁸ היעדרו הכביד על עבודתן, וחייב לעיתים עבודה כפולה ויותר מזה.⁸⁹ כמו כלל המקצועות שבאופן מסורתי הם מקצועות של נשים, עבודת הכתבניות בלשכה 06 הייתה עבודה שקופה, אך שמותיהן הופיעו במסמכים. ברישומי לשכה 06 מופיעים שמותיהן של חמש שוטרות שמילאו תפקיד זה, ומפורטים תאריכי הצטרפותן ללשכה: דליה שני (3.6.1960), תמר אופיר (פיק) (18.8.1960), מרגלית טטרו (3.10.1960), רחל שרם (יהושע) (3.10.1960) ושרה פרנסקי (איילון) (5.10.1960). למעט טטרו, שפרשה בתאריך 14.1.1961, המשיכו כולן לעבוד בלשכה עד לפירוקה, בתאריך 19.3.1961.⁹⁰ כולן השתייכו לענף 1, למעט אזרחית בשם סוניה אוסטר שהייתה מתמללת בענף 2, והחלה עבודתה שלושה שבועות אחרי הקמת היחידה.⁹¹ מדי יום קיבלה את סרטי ההקלטה מחקירת אייכמן, האזינה להם והדפיסה אותם בגרמנית.⁹² על חלק מן המסמכים של לשכה 06 צוינו שמות של נשים שלא הופיעו ברשימות כוח האדם של המשטרה. כמו אוסטר, הן היו אזרחיות. מרישומי כוח האדם של לשכה 06 עולה כי חלקן נשכרו לעבודה מחברת הדפוס והשכפול גסטטנר זמן קצר אחרי הקמת היחידה. ביניהן בת'עמי תבור, דורית אקרמן, חוה כרמי, לאה זילבר, ליזלוטה נוביק, מלכה חמו, מלכה מזרחי, מרתה וולף, עדנה פרידלנדר, צילי וייט, רבקה וולקוביץ, רחל טברסקי, שמחה כהן, שרה דג'מל ושרה שטייר.⁹³

דיני הראיות חייבו את רישום שמותיהם של עורכי המסמך בשוליו, ולפיכך בכל מסמך מופיע שמם של מי שתרמו לתהליך החקירה, התרגום או ההדפסה. אך במסמכים הופיעו התפקידים בלשון זכר – מדפיס, מתרגם – אף שהייתה זו לרוב מדפיסה, ולעיתים – מתרגמת.⁹⁴ לשון זו רווחה במסמכים אף שתפקיד הכתבנות היה נשי מובהק, ובמשטרת ישראל היה זה תפקיד שנשים בלבד נותבו אליו, ודאי לפני משפט אייכמן ובכל יחידות המשטרה. הבחירה לנקוט לשון זכר גם במקרה זה הייתה ביטוי לרוח התקופה: ביחס

88 קורל, שם, בעמ' 112.

89 שם, בעמ' 112; המי לשכה 06, לעיל ה"ש 2, בעמ' 433.

90 זלינגר "לשכה 06", לעיל ה"ש 5, בעמ' 16.

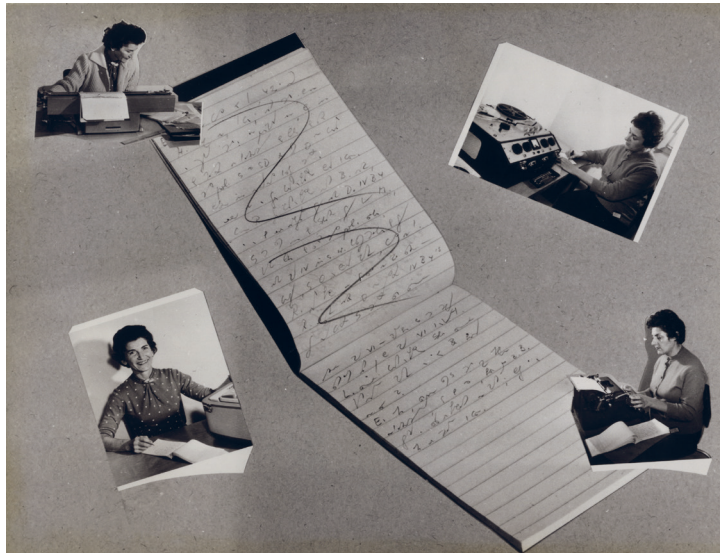
91 אוסטר סוניה "הצהרת אמונים" א"מ "משפט אייכמן – החקירה המשטרית (לשכה 06) – תיקי מינהל לשכה 06 כח'אדם א" ISA-IsraelPolice-EichmannTrial-000r67t.

92 דוח שנתי 1960, לעיל ה"ש 29, בעמ' 10, 20-21; זלינגר "לשכה 06", לעיל ה"ש 5, בעמ' 16. שיחה, יעקובסון, לעיל ה"ש 1.

93 "עובדים אזרחיים – שעות עבודה אוגוסט 1960" (2.9.1960) א"מ "משפט אייכמן – החקירה המשטרית (לשכה 06) תיקי מינהל לשכה 06 כח'אדם א" ISA-IsraelPolice-EichmannTrial-000r67t; וכן ראו בדו"חות לחודשים ספטמבר עד דצמבר, א"מ "משפט אייכמן – החקירה המשטרית (לשכה 06) – תיקי מינהל לשכה 06 כח'אדם ב", ISA-IsraelPolice-EichmannTrial-000r67u. כן ראו המי לשכה 06, לעיל ה"ש 2, למשל בעמ' 134, 228, 231.

94 ראו למשל במסמכים המופיעים אצל המי, שם, בעמ' 258, 266, 282. כך תועדה גם עבודתה של הבכירה מבין השוטרות בלשכה 06, סמלת ראשונה יעקובסון, שמדי פעם שימשה גם ככתבנית ונרשמה בתור: "המדפיס". שם, בעמ' 396.

לתפקידים פורמליים נקטו אז לשון זכר.⁹⁵ במקרים בודדים כתובה המילה "מדפיסה" בסמוך לשמה של האישה שביצעה את התפקיד,⁹⁶ ייתכן שבאופן מתריס וייתכן שזו טעות ותו לא.

כתבניות בלשכה 06, אלבום לשכה 06.
באדיבות מוזיאון בית לוחמי הגטאות / ארכיון התצלומים

ב) תרגום

במהלך העבודה על תיק אייכמן נדרש תרגום לעברית של עדויות ומסמכים ממספר רב של שפות. ריבוי המסמכים ומורכבותה של "שפת הסתרים" שאפיינה את חלקם, הצריכו מלאכת תרגום עצומה בהיקפה. המפקד זלינגר ציין כי פנחס דיין, ראש צוות המתרגמים, "חיבר מילון מיוחד כדי להקל על המתרגמים את מציאת דרכם בשפה המעורפלת, המורכבת והמוסווית של הגרמנים",⁹⁷ בהכנת "מילון" זה, שהיה מפתח (אינדקס), השתתפה יעקובסון. יעקובסון גם תרגמה את פרוטוקול החקירה של אייכמן מגרמנית לעברית,⁹⁸ עובדה המצביעה אף היא על מידת האמון שניתנה בה.

95 דוגמה מובהקת היא המילה "שר", שיוחסה הן לגברים בממשלת ישראל והן לאישה היחידה בממשלה אז, גולדה מאיר, שכונתה שר או אישה שר, ולא שרה. מאיר אף עמדה על כך שיכנו אותה שר. Pnina Lahav, *The Only Woman in the Room* 233 (2022).

96 כך במקרה של הכתבנית דורית אקרמן, אזרחית שעבדה בלשכה 06. ראו במסמכים המופיעים אצל המי לשכה 06, לעיל ה"ש 2, בעמ' 226, 231, 296.

97 זלינגר "לשכה 06", לעיל ה"ש 5, בעמ' 12.

98 המי לשכה 06, לעיל ה"ש 2, בעמ' 91.

ליחידה הצטרפה פנינה זיו, אזרחית שלקחה שנת חופש מעבודתה כמורה כדי לשמש כמתרגמת בלשכה.⁹⁹ בן הזוג שלה, משה זיו, שירת גם הוא בלשכה, כראש המדור שהופקד על חקר אירועי השואה באזור הבלקן. עומס העבודה הרב הוביל לצירופם של אזרחים ואזרחיות נוספים למלאכת התרגום, וביניהם מתרגמת בשם חנה שמורק.¹⁰⁰ אך גם בכך לא היה די, וזלינגר ציין כי "בשלב הסופי הפכו קציני הלשכה, רוב רובם, למתרגמים, כי אחרת איי אפשר היה להשתלט על עבודת התרגום הענקית שהצטברה".¹⁰¹

ג) תיוק

למסמכים נודע מקום מרכזי במשפט אייכמן. המשורר ואיש הרוח חיים גורי קבע כי "המשפט הזה הוא משפט של מסמכים".¹⁰² בטור מכונן שפרסם בסיום המשפט במסגרת רשימותיו מול תא הזכויות בעיתון למרחב, דימה גורי את המסמכים לאובייקט שחולל שינוי בתודעת השואה של הציבור הישראלי הוותיק: "כאשר פרצו המסמכים האלה מדממת הארכיונים, דומה היה כי כעת הם מדברים בפעם הראשונה, והידיעה ההיא היתה שונה מאד מן הידיעה הזאת".¹⁰³ זלינגר, בדרכו הלקונית, ביטא את חשיבות סידורם היעיל של המסמכים לצורך המשפט: "ברור, שבלעדי הכרטסות והקטלוגים, איי אפשר היה להתמצא בחומר ולמצות אותו".¹⁰⁴

ענף 3 ניהל את רבבות המסמכים וההקלטות וקטלג אותם בארכיון סדור. עבודת התיוק לא הייתה פרוצדורלית גרידא, שכן המשפט התבסס במידה רבה על מסמכים, וצריך היה לסדרם כך שניתן יהיה לאתרם במהירות וביעילות הן במהלך החקירה והן במהלך המשפט. למטרה זו, הובנה תהליך תיוק סדור: לכל מסמך הוצמד טופס שנועד לסייע במיונו, וכלל פרטים מרכזיים על המסמך כגון כותב, נמען, תאריך יצירתו, סוג המסמך ותקציר שלו.¹⁰⁵

רות שי הייתה אחראית על התיקיה בארכיון בענף 3. שי נולדה בישראל, ו"תולדות חייה מראים חתך הסתדרותי אופייני": בת למשפחת פועלים שעלו מגרמניה, אשר למדה

99 לאור עבודתה המוצלחת, ביקשה משטרת ישראל ממשרד החינוך לאפשר לה להמשיך בעבודתה בלשכה 06 עד סוף שנת 1960. זיו לא קיבלה משכורת מן המשטרה; ככל הידוע בקשתה אושרה. ברישומי כוח האדם של לשכה 06 היא נזכרת לעיתים בתור: אשת פקד זיו. ראו א' הופשטטר למפקח המחוזי על בתי ספר יסודיים בחיפה (22.8.1960) א"מ "משפט אייכמן - החקירה המשטרתית (לשכה 06) - תיקי מינהל לשכה 06 כח: אדם א".

100 שם, וכן המי **לשכה 06**, לעיל ה"ש 2, בעמ' 240, 315.

101 זלינגר "לשכה 06", לעיל ה"ש 5, בעמ' 12.

102 חיים גורי **מול תא הזכויות** 52-53 (2000).

103 שם, בעמ' 243.

104 זלינגר "לשכה 06", לעיל ה"ש 5.

105 שם, בעמ' 11-12.

בבית חינוך בחדרה, התגייסה למשטרה בגיל 18 ושירתה בה שבע שנים עד שגויסה ללשכה 06.¹⁰⁶ היא תיארה את תנאי העבודה ב"מחנה אייר" כקשים: "הימים היו ימי קיץ לוהטים. לא היו לנו מזגנים. היה עלינו להסתפק במאווררים שלא הועילו במיוחד. המבנה בג'למה עמד באזור יבש וצחיח, כמעט 'מדברי'. 'תושביו' הקבועים היו נחשים ועקרבים ועוד יצורים שונים". הקשיים לא השפיעו על קצב העבודה הקדחתני: "עבדנו במלוא 'הקיטור' חרף האוויר החם, כדי לוודא חיבורם של כל הקצוות, דהיינו: חקירות, תרגומים, מנהלה, צילומים ועוד".¹⁰⁷ מותר להניח שהייתה זו איכות עבודתה שהובילה את זלינגר למנותה ליחידת המאסף, יחידה אשר סייעה לתביעה בעת המשפט.

ג. סיום שירותן של הנשים ב"לשכה 06"

עם סיום החקירה ותחילת המשפט הוקמה בלשכה 06 "יחידת מאסף", שתפקידה היה לעמוד לרשות התביעה במהלך המשפט לשם המשך ריכוז החומרים החדשים שהגיעו ואספקת אסמכתאות שנדרשו לתביעה.¹⁰⁸ שתי נשים עבדו בה: רות שי וחנה יעקובסון. עם זאת, שמותיהן של יעקובסון ושי נעדרו מן המסמכים הרשמיים: מכתב ששלח שר המשפטים פנחס רוזן אל שר המשטרה בכור־שלום שטרית בנוגע לזהותם של השוטרים שביקש לצרף ליחידת המאסף, כלל שמות שלושה חוקרים גברים בלבד,¹⁰⁹ ולא את שמות הנשים, כנראה מפני שהן לא היו חוקרות ותפקידן נחשב זוטר. צפיר, שהיה ראש ענף 3 בלשכה 06, מונה לראש יחידת המאסף. בסיכומיו לעבודתו ציין כי עם מינויו לתפקיד, נמסרו לו שמות האנשים שיתווספו ליחידה: "הסמלים נתנוזן ואבידור, ואת הסמלת רותי".¹¹⁰ המתכונת המצומצמת שבה פעלה יחידת המאסף בבית המשפט הקשתה על פעולתה. צפיר התקשה לתפקד מפני שלא היה לו תקן לכתבנית ולא הייתה לו מכונת שכפול.¹¹¹ הבעיה נפתרה כאשר שי, שהייתה אחראית על התיק, לקחה על עצמה בנוסף גם את עבודת הכתבנות.¹¹² בפועל היא עבדה בשתי משרות, אולם שכרה נותר בעינו ושיקף העסקה במשרה אחת בלבד. צפיר סיכם גם את הסיוע הרב הזה במשפט אחד: "הסמלת רותי עשתה לנו שרות כתבנות נוסף לטיפול בתיקים". גם אז הציג אותה בשם פרטי

106 ש' ערן "כל אנשי מאות האלף" דבר 27.2.1959, 29.

107 שי מזוויית אישית, לעיל ה"ש 80.

108 דוח שנתי 1960, לעיל ה"ש 29, בעמ' 7-8.

109 היו אלה א' שבנק, י' רשף ומ' גולדמן. מכתב מפנחס רוזן, שר המשפטים, אל שר המשטרה (17.3.1961), אצל המי לשכה 06, לעיל ה"ש 2, בעמ' 124.

110 מצוטט שם, בעמ' 439.

111 מנחם צפיר "סכום פעילות בימים 15.3.61 - 26.3.61 - ענף 3" (27.3.1961) א"מ א' 3056/37 "משפט אייכמן - החקירה המשטרית (לשכה 06) - תיקי מינהל לשכה 06 - ארגון".

112 המי לשכה 06, לעיל ה"ש 2, בעמ' 441.

בלבד.¹¹³ הצגתה של אישה, במקרה הזה שי, באופן זה ממחישה את מקומה הבלתי פורמלי בהיררכיה ביחידה: אף על פי שהיו באותה דרגה, הוצגה כזוטררה להם. הצגתה של אישה ללא שם משפחה הייתה אופיינית להצגתן של נשים בתפקידים פורמליים, וניכרה לא רק במשטרת ישראל. לשון זו שיקפה לאו דווקא היעדר פמיילאריות אלא הקטנה, הפחתה וצמצום, שהיו אופייניים להצגתן של נשים בכלל; כך היה בהצגתן של נבחרות ציבור, לרבות האישה היחידה עד כה שעמדה בראשות ממשלה בישראל, גולדה מאיר.¹¹⁴

חמש הנשים האחרות ששירתו ביחידה, כתבניות כולן, סיימו את עבודתן בו ביום שפורקה היחידה. רובן חזרו ליחידותיהן הקודמות. רחל שרם הועברה לעבודה באגף החקירות או מז"פ,¹¹⁵ תחום שהיה סגור עד אז בפני נשים, אולי בזכות האמון שרחשו לה מפקדיה בעקבות עבודתה בלשכה 06. בראשית מרץ 1961 נערך טקס סיום לחברי הלשכה בנוכחות המפכ"ל.¹¹⁶ הגברים ישבו בשורות הראשונות, בעוד הנשים – בשתי השורות האחרונות. לאחר מתן גזר הדין, כונסו כלל השוטרים שהיו מעורבים בפרשת משפט אייכמן "לטקסים צנועים וקצרים" שבמהלכם "הושמעו דברי הערכה מפי המפקח הכללי ותודת הממשלה".¹¹⁷ נוסף על כך, חולק להם שי: למי שנטלו חלק במינהל המשפט ניתן עותק של פסק הדין, ומי ששירתו בלשכה 06 קיבלו אלבום תמונות פנימי שערך קצין ביחידה.

המפכ"ל נחמיאס נושא דברים בטקס הסיום של "לשכה 06" אלבום לשכה 06.
באדיבות מוזיאון בית לוחמי הגטאות / ארכיון התצלומים

113 מצוטט שם, בעמ' 441-442.

114 גבע *האשה מה אומרת?*, לעיל ה"ש 34, בעמ' 28.

115 מכתב מנצ"מ ז' מרגלית, ראש מחלקת כוח אדם, אל מפקדי יחידות שונות במשטרה (14.3.1961), אצל המי, *לשכה 06*, לעיל ה"ש 2, בעמ' 123.

116 "טקס סיום עבודתה של לשכה 06" *קול העם* 6.3.1961, 4.

117 "דבר המערכת" *רבעון המשטרה* 13, 1, 2 (1962).

אך גם שי צנוע זה לא חולק לכלל עובדי הלשכה: מכתב ששלח פנחס דיין, ראש צוות המתרגמים, אל המפקד זלינגר, בינואר 1963, התייחס בין היתר לבעיה שולית לכאורה, השופכת אור נוסף על מקומן של נשים בלשכה. ממכתבו עולה כי האלבום הפנימי נמסר לכל אחד ואחת מעובדי הלשכה, אך אחת המזכירות, שרה פרנסקי, לא קיבלה עותק. "בהזדמנות זו מרשה אני לעצמי לנסות להביא בפניך ענין נוסף הקשור בעבודתנו בתקופה ההיא והנראה לעיני מוטל עלי כחובה מוסרית: שרה, מזכירת הצות, אשר עזרה להצלחתו בהרבה ובנאמנות רבה, היתה היחידה מאנשי המדור כולו, אשר לא כובדה במזכרת הפרידה, אלבום הלשכה", כתב דיין. הוא ניסה לתקן את העוול בעצמו: "כל מאמצי אז להשיג, אפילו על חשבוני, עותק של אלבום זה, מתוך החומר המצוי במז"פ, נכשלו נוכח הויטו של מישהו מחוץ למז"פ", ציין וביקש שזלינגר יעזור בזה. לא ברור אם הצליח.¹¹⁸

פרנסקי עזבה את ישראל אחרי פירוק לשכה 06, אך ספק אם זו הייתה הסיבה שהקשתה על הענקת השי, מה גם שדיין ציין במכתבו כי הוטל על הענקתו "וטו של מישהו". ייתכן שבמקרה של פרנסקי לא היה מדובר בקושי טכני, אלא היה זה מתוך התנגדות עקרונית להעניק שי ל"יורדת", שם גנאי למי שעזבה את ישראל. הפולמוס שאפיין את הדין הציבורי בתקופה זו ביחס ל"יורדים" התעצם בעניינו של אבנר לס, חוקרו של אייכמן, שעזב את ישראל וחי בגרמניה.¹¹⁹

כך או אחרת, מאמציו של פנחס דיין לתקן את העוול שנעשה לפרנסקי מנקודת מבטו, כמו גם הדרך שבה הציג את עבודתה כמי שעזרה להצלחת עבודתה של לשכה 06 במידה רבה, מלמדת על הערכתו כלפיה. גם זלינגר העריך אותה, ואף המליץ על פרנסקי כמועמדת לקבלת התואר שוטרת מצטיינת בבית נשיא המדינה, ביום העצמאות ה-13 לישראל.¹²⁰ תואר זה, כשלעצמו, של "שוטר מצטיין", הפלה נשים. בקול הקורא ליחידות השונות לבחור שוטרים המתאימים להגדרה, פורטו פעולות ותכונות שאפיינו באופן מובהק גברים בתקופה זו: מעשה הצלת נפשות או רכוש תוך סיכון לעצמו; גילוי גבורה או אומץ לב בלתי רגיל; או ביצוע פעולה שיש בה סיכון עצמי. המאפיין הרביעי, שאליו התאימו שוטרי לשכה 06, וגם פרנסקי עצמה, היה ביצוע פעולה משטרית תוך גילוי "יוזמה, עירנות, תכונה, מסירות או התמדה החורגות מהרגיל".¹²¹ עם זאת, מבין כלל השוטרים שעליהם המליצו המפקדים, "שוריין" לאנשי לשכה 06 מקום בין המצטיינים.¹²²

118 מכתב מפנחס דיין, ראש צוות המתרגמים, אל ניצב אברהם זלינגר, מפקד המחוז הצפוני (18.1.1963), שם. כל ההדגשות במקור.

119 יורם קניוק "המסכן מת" ידיעות אחרונות 23.1.1987, 11.

120 מכתב ממפקח א' יחיאלי, בשם מפקד לשכה 06, (6.3.1961), אצל המי לשכה 06, לעיל ה"ש 2, בעמ' 117.

121 מכתב מנצ"מ ז' מרגלית אל מפקדי המחוזות (6.5.1961), שם, בעמ' 116.

122 שם.

בסמוך לביצוע גזר הדין פנה פקד יהודה רשף, חוקר בלשכה 06, לאנשי היחידה בבקשה שישלחו לו את רשמיהם מעבודתם בה. חלקם הסתייגו מעצם הבקשה, ורק מעטים נענו, ביניהם השוטרת דליה שני, ששירתה ככתבנית. היא ציינה את מערכת היחסים בין אנשי היחידה ואת תחושת השותפות: "כל אחד הרגיש עצמו שותף למתרחש, שותף להצלחת המשימה שהוטלה עלינו. כך הפכו עשרת החודשים לחוויה בלתי נשכחת ולסמל לעבודה שהצליחה ולצוות עובדים מושלם, עם [כך במקור] בגלל היחסים המצוינים בין כולם ועם [כך במקור] בגלל אותה הקרבה עצומה אשר כל אחד מאתנו הקריב להצלחת עבודתו".¹²³ מכאן ואילך שקעה הלשכה בתהום הנשייה: הן מדור ההיסטוריה של המשטרה והן הספרות המחקרית מצאו בה עניין מועט. עם זאת, בהקשר של נשים במשטרת ישראל, הייתה בפרשה זו תפנית בנוגע למעמדן. כאמור, מספרן של השוטרות בעשור הראשון היה נמוך מלכתחילה, ונמצא בירידה מתמדת לקראת סופו. המקורות העוסקים בגיוסו של הגל השני של השוטרות, בראשית שנות השישים, מייחסים אותו ליוזמה שנקט עמוס בן-גוריון, קצין משטרה בכיר, בעקבות ביקורו בלונדון, שם נחשף לשילוב מוצלח של נשים בשירות המשטרה. גרסה זו נוצרה קרוב לוודאי על ידי עמוס בן-גוריון עצמו, שהגדיר את עצמו בריאיון שנתן סמוך לפרישתו כ"אבי השוטרות".¹²⁴ זו קיבלה אישוש באוטוביוגרפיה של נעמי שדמי, קצינת השוטרות של היחידה שהוקמה,¹²⁵ וכן במאמרה של החוקרת צפורה שחורירובין על נשים במשטרת ישראל.¹²⁶

עם זאת, ספק אם עמוס בן-גוריון פעל להקמת יחידת השוטרות מתוך חתירה לשוויון לנשים, או מתוך הבנה כי נשים יכולות למלא גם תפקידים המזוהים עם גברים ואף להצטיין בהם. שיקולים פרגמטיים הובילו אותו לצעד זה. הדוח השנתי של המשטרה לשנת 1961 מלמד כי המעמסה הכבדה שהוטלה על משטרת ישראל בגלל משפט אייכמן החמירה את המצוקה האימננטית של כוח אדם שממנה סבלה מאז הקמתה. במהלך חקירת אייכמן וניהול משפטו הגיעה מצוקה זו לשפל חדש.¹²⁷ מצב זה אילץ את המשטרה, ממש כפי

123 שני "זכרונות", לעיל ה"ש 30.

124 מאיר נחתומי "היום יום הולדת לרינה השוטרת" מעריב 5.11.1963, 14.

125 שדמי מרתה ונעמי, לעיל ה"ש 85, בעמ' 113.

126 שחורירובין "שיטור ומגדר", לעיל ה"ש 50, בעמ' 152-153.

127 בין היתר, בתקופה זו פסק רבעון המשטרה מלהופיע עד שנת 1962, כיוון שקציני המשטרה שעסקו בכך גויסו למשימות הקשורות לתיק אייכמן, ולא היה להם תחליף, ראו משטרת ישראל דין וחשבון שנתי 1961, 46 (1962).

שהיה בשנת 1948, להסתפק בגיוס נשים לשורותיה.¹²⁸ ההיסטוריה של נשים בארגוני משטרה בעולם מלמדת שנדרשים אירועי קיצון, לרוב מלחמות, על מנת לאפשר את השתלבותן של נשים בהם.¹²⁹

כך, בשנת 1960 התקשתה המשטרה לגייס אנשים מתאימים למילוי החסר בתקן, בין היתר בשל "ההכרח לפנות חלק מכוח האדם לשמירה על אייכמן, במחנה אייר ובבית המשפט עצמו".¹³⁰ הפתרון שנמצא היה גיוס נשים וניתובן לתפקידים שונים כגון הסיור העירוני או כשוטרות תנועה. בדומה למודל שהיה קיים בצה"ל, ובגלל הגיוס הראשון במשטרה בשנות החמישים, גם השוטרות שגויסו בשנות השישים השתייכו ליחידה נפרדת, ובראשן עמדה מפקחת, נעמי שדמי, ניצולת שואה בעצמה.¹³¹ הניסיון הוכתר בהצלחה: "יש לציין שהשוטרות ממלאות את תפקידיהן בהצלחה מרובה", נכתב בדוח השנתי.¹³² נוסף על כך, שיעור הנשירה מיחידת הנשים היה אפסי,¹³³ בשונה מזה של הגברים שהיה נרחב בהיקפו ובא לידי ביטוי במאות התפטריות מדי שנה.

אשר על כן, מנקודת המבט של ההיסטוריה של נשים במשטרת ישראל, פרשת משפט אייכמן הייתה נקודת מפנה ולכל הפחות קטליזטור לגיוסן במספרים גדולים יותר, וכן לפתיחת תפקידים נוספים בפניהן. בשנת 1960 שירתו במשטרה 5,882 שוטרים מן המניין, מתוכם 258 שוטרות, כלומר הן היוו 4.3 אחוזים;¹³⁴ בשנת 1962 פחת במעט מספר השוטרים ועמד על 5,758 איש, אך מספר השוטרות גדל ל-332 – 5.7 אחוזים. בשנת 1963 עלה מספר הנשים במשטרה ל-389, ובשנת 1964 ל-431, וכך גם חלקן היחסי: 6.6 אחוזים ו-6.8 אחוזים בהתאמה.¹³⁵ מהלך זה היה בבחינת צעד ראשון וחשוב לקידום שירות נשים במשטרה מאז האפיזודה החולפת של גיוסן במהלך העשור הראשון. כך, פרשת משפט אייכמן פתחה להן דלת, ובה בעת סימנה את מאבקייהן העתידיים לשוויון בתוך הארגון, שעודם רחוקים מלהסתיים גם כיום.

128 שחוריי-רובין "שיטור ומגדר", לעיל ה"ש 50, בעמ' 152. גיוס נשים בעת משבר לא היה ייחודי למשטרת ישראל. המחקר הביקורתי הראה זה מכבר כי זו הייתה המוטיבציה בגיוס נשים גם בזירות אחרות, בתקופת היישוב בארגוני המחותרת ולאחר קום המדינה בשירות בצה"ל. איריס ג'רבי המחיר הכפול: מעמד האשה בחברה הישראלית ושירות הנשים בצה"ל (1996). דגנית בונידווידי "נשים ומגדר בארגון ה'הגנה' בשנים 1920-1948" אתגרים ביטחוניים ומדיניים במבחן המציאות 101 (מיכאל לסקר ורוני יצחק עורכים 2012).

129 ראו לעיל, ה"ש 49.

130 דוח שנתי 1960, לעיל ה"ש 29, בעמ' 60.

131 שדמי מרתה ונעמי, לעיל ה"ש 85.

132 דוח שנתי 1961, לעיל ה"ש 127, בעמ' 14 ובעמ' 60.

133 שם בעמ' 60.

134 דוח שנתי 1960, לעיל ה"ש 29, בעמ' 17-19.

135 משטרת ישראל דין וחשבון שנתי 1963, 19-20 (1964).

סיכום: מבט מגדרי על לשכה 06

משפט אייכמן היה מאורע רב חשיבות בהיסטוריה של החברה הישראלית, מאורע שהוביל לשינוי ביחסה לשואה. מחקר רב נערך ונכתב בנושא, ורובו עסק בדיון המשפטי עצמו, אולם תשומת לב מועטה בלבד הוקדשה לפרספקטיבה של המגדר, לרבות התייחסות לזהותן של הנפשות הפועלות. לשכה 06 ביטאה בפעילותה מהלך של צדק היסטורי בעבור ניצולי השואה, מדינת ישראל והעם היהודי. בה בעת, לשכה 06 שיקפה את הדרתן והפלייתן של נשים בחברה הישראלית בת הזמן.

שוליותן הכפולה, כנשים בחברה וכנשים במשטרה, הובילה להצטלבות צירים של הדרה, שהשפיעה על התפקידים הפורמליים שהן מילאו במסגרת החקירה ומקומן בה. נשים הודרו מן התפקידים המרכזיים בלשכה 06. הן לא היו חוקרות, לא גבו הודעות מעדים ועדות פוטנציאליים, ולא הובילו מחקר עצמאי על המתרחש באחד מאזורי הכיבוש הנאצי (ענף 1). היה זה ביטוי ושיקוף לחברה הישראלית כחברה פטריארכלית, במשטרה ובמשפט, ולתפיסות עולם שהיו משותפות לאנשי אכיפת החוק הישראלים ולנאשם הגרמני. אלה יצרו את ההיררכיה המגדרית שעמדה בבסיסה של לשכה 06.

עם זאת, מעמדן, מקומן ותפקידיהן של הנשים בלשכה 06 לא רק שעתקו ואיששו את גבולות המגדר בחברה הישראלית, אלא גם ערערו אותם והובילו לראשיתו של שינוי. סוג העבודה בלשכה, שלא הצריך יציאה לשטח, כוח פיזי או שימוש בנשק, אלא התמצה בעיקר בתפקידים שמבחינה מגדרית נשים נותבו אליהם, העניק להן מקום נכבד מבחינה מספרית, לפחות בלשכה 06, שהיה גדול משמעותית מחלקן היחסי במשטרה.

לא רק זאת: ניתן לקרוא את סיפורן של השוטרות בלשכה 06 כביטוי לראשיתו של שינוי ביחס כלפי נשים במשטרה. חנה יעקובסון השתייכה לגרעין המייסד של היחידה, והיא גם זו שנבחרה לשרת עם רות שי ביחידת המאסף, הכתבנית שרה פרנסקי זכתה להמלצה למועמדות כשוטרת מצטיינת. בלי ספק, הן הוכיחו שנשים יכולות לעמוד במשימות אינטנסיביות ביותר ולהצליח, ואף להצטיין בהן. החמרת מצוקת כוח האדם במשטרה בתקופת משפט אייכמן הובילה, גם אם שלא לשמה, להגדלת מספרן של הנשים במשטרה, הרחיבה את מנעד התפקידים שלהן ואפשרה להן לשאוף לשמש בתפקידים שונים מאלה שמילאו רוב הנשים בלשכה 06, חרף חשיבותם במהלך העבודה.

במאמרו בנושא עבודתה של לשכה 06 ל"רבעון המשטרה" עם תום הפרשה, הביע זלינגר את הערכתו לכלל שוטרי ושוטרות הלשכה והודה להם על עבודתם המוצלחת. "עמדנו במשימה רק הודות לרוח צוות שהקיפה את כל אנשי הלשכה, החל בנהג, בחבלן,

בכתבנית וכלה באחרון הקצינים", סיכום.¹³⁶ נראה שלא רק לאור אופיו וטיבו כמפקד מיקם זלינגר בראש הראויים להערכה את הזוטרים מבחינה פורמלית: בכך הדהד את חשיבותם, בלי הבדל מין ודרגה.

136 זלינגר "לשכה 06", לעיל ה"ש 5, בעמ' 15-16.